

„Emberek az emberekért”

Interjú **Karlheinz Böhm** színésszel

Karlheinz Böhm 1928-ban született Darmstadtban; *Thea Linhard* szopránénekesnő és *Karl Böhm* karmester fiaként Németországban és Ausztriában nőtt fel. 1948-ban kezdődött színházi és filmes karrierje, később, főleg a hetvenes években élénken együtt működött *Rainer Werner Fassbinder* filmrendezővel. 1981-ben megnyert egy fogadást a „Fogadjunk, hogy...” c. tévéműsorban, s ez fordulatot hozott az életében: azóta munkálkodik az általa életre hívott „Emberek az emberekért” alapítványban, amely számos önszervező programot támogat Etiópiában. Az alapítványnak kerekén 600 munkatársa van, közülük hét az európai. Számlaszámuk: Stadtparkasse München, BLZ 70150000; Konto-Nr. 18180018.

Böhm úr, sok százezren látják a világban lévő szegénységet, de nem akarnak tudni róla. Hogyan jutott Ön arra a döntésre, hogy harcolni fog ellene?

Az ötlet természetesen nem máról holnapra jött. Mindenesetre a szülői házban nem készítettek föl rá: Apám híres karmester és művész volt, és arra tanított engem, hogy egy művésznek semmi dolga ne legyen a politikával. Felfogását befolyásolta a művészet helyzete a hitleri Németországban. Így aztán a mi házunkban nem is esett szó politikáról. 1968-ban azonban először, s ráadásul olyan súlyosan találkoztam a politikával, hogy már nem tudtam követni apám alapelvét. Éppen ebben az időben tiltakozott az utcákon az a generáció, amely gazdag emberek gyerekeiből állt. Feltettem a kérdést, miért teszik ezt. Akkoriban sokat ültem művészkocsmákban. Az ottani beszélgetések igencsak elgondolkodóvá tettek. Negyvenéves koromban kezdődött bennem az a gondolkodási folyamat, amely gyökeresen megváltoztatta az életemet. Egyre alternatívabb területre sodródtam – nem utolsósorban *Rainer Werner Fassbinder*nek köszönhetően, akit 1971-ben ismertem meg Münchenben, és aki korának egyik legforradalmibb rendezője volt. Valamikor világossá vált számomra, hogy a háború után az emberek sem etikailag, sem morálisan nem néztek szembe a nemzetiszocializmus büntényével, hanem az Erhardt-féle gazdasági csoda következett: Az emberek gazdagságba burkolóztak, új házakat építettek, és a luxus minden formájával kényeztették magukat. Ez tűnt föl ennek a tiltakozó generációnak, ez volt forradalmuk oka.

A 68-as mozgalomba nyúlnak az Ön későbbi, Afrika iránti érdeklődésének gyökerei?

Igen, a szó legtágabb értelmében ezt lehet mondani. De 47 évesnek kellett lennem, hogy először lássam ezt a földrészt. Akkoriban egy színházi orvos Kenyába küldött súlyos hörghurutom miatt. Olcsó turistaszállodában laktam, s ott találkoztam egy igen rendez kenyai pincérrel. Szerettem volna megtudni, hol lakik. Nevetni kezdett, és megkérdezte, valóban tudni akarom-e. A következő napon a szálloda bejáratánál találkoztunk, és kerékpárral a trópusi erdőbe hajtottunk. Aztán ott álltam egy afrikai falu előtt, és egyszerűen magamon kívül voltam, hiszen az iskolában vagy az egyetemen legfeljebb történetileg említik meg a gyarmatosítást, de hogy ténylegesen mit váltott ki – nevezetesen egy egész földrész bármely vonatkozású önálló fejlődésének totális elnyomását –, arról keveset tudhatunk meg. Szörnyen sokkolt és megérintett, amit láttam – mindenekelőtt a szegénység. Ez a nap váltotta ki későbbi elköteleződésemet. Rettenetes dühöt éreztem, s döntően ez motivált, hogy elindítsam az „Emberek az emberekért” alapítvány munkáját.

Dühében lépett ki később az egyházból is?

Igen, dühömben – és tiltakozásul egy olyan pápa ellen, aki hevesen küzd a fogamzásgátlás ellen. Ez az üzenet éppen Afrika számára végzetes! Ha ma megkérdez, milyen vallású vagyok, semmi mást nem felelek, csak ezt: Nézz meg a munkámat, és tudni fogja!

Önnek a munkája a vallása?

Ez megintcsak túl fennhéjázóan cseng számomra. Engedje meg, hogy így mondjam: Abszolút realista módon gondolkodom a társadalomról és az életéről. És nem akarom, hogy bármi közöm is legyen azokhoz az elnyomó mechanizmusokhoz, amelyek világszerte jellemzik a vallásokat. Munkáról beszélek, de mindenestül benne vagyok, úgyszólván szőröstül-bőröstül. Ha Ön ezt vallásos dolognak nevezi – kérem!

Aki hallja a munkájáról beszélni Önt, annak az a benyomása támad, hogy Önt nem csupán a düh és a tiltakozás hajtja, hanem a szeretet is. Afrika révén új viszonyba került embertársaival?

Igen. Etiópiában, ahonnan a feleségem származik, végtelenül sokat tanultam e tekintetben. Talán azért volt ez lehetséges számomra, mivel egyszerűen közeledtem az emberekhez, és megkérdeztem őket, mire van szükségük. A világ legjobb nyelvét beszéltem: Mosolyogtam, és kitértam a karjaimat. Sajnos, nálunk veszendőbe ment ez a kommunikációs forma.

Mi tetszett meg Önnek az etiópiai társadalomban – mondjuk az osztrákhöz viszonyítva?

Kezdjük azzal, amit a „család” jelent még ott. Amikor a feleségem először járt velem Svájcban, egyik barátunkhoz autótúntunk Sankt Gallenbe. Egy kisvárosban hajtottunk keresztül, amikor feleségem észrevett egy óriási építkezést. Mondtam neki, ez egy öregek otthona lesz. Erre azt mondja: „Micsoda?” Megismételtem. Megkérdezte, kik fognak élni benne. Elmondtam, hogy öregedő emberek fogják ott eltölteni életük alkonyát. Mire azt kérdezte, hogy bolondot akarok-e csinálni belőle. Csak nem akarom azt állítani, hogy vannak olyan öregedő emberek, akik nem a családjuk körében öregszenek meg, míg aztán egy napon elmennek? Valósággal dühöngeni kezdett! Egy etióp családban ugyanis elképzelhetetlen, hogy valaki ne családi körben öregedjék meg. És én? Ismét csak Etiópiában tanultam meg először, mit jelent a család. Azt, ahogyan ott együtt élnek az emberek a családban, ismét megtanulhatnánk, és meg is kellene tanulnunk.

Igy tanulta meg ismét jobban becsülni a saját családját?

Igen, a sok közül ez az egyik oka annak, miért vagyok olyan boldog, hogy rátaláltam a feleségemre. Ő az az ember, akit egész életemben kerestem, és csak olyan későn találtam meg... Amikor feleségem kezdeményezésére minden gráci családtagunk eljött hozzánk, kiderült, hogyan sokan közülük nem is ismerik egymást. Úgy vélem, a

gráci család még ma is nagyon hálás azért, hogy egyszer csak megint létrejött a kapcsolat. Másfelől pedig teljesen elfogadott engem az etiópiai családom. Tőlük a munkám szempontjából is leírhatatlanul sokat tanultam az etiópiai hagyományokról és szemléletmódról.

Gyermekkorában Önt valószínűleg eléggé magára hagyták, mivel mindkét szülőjét igen lefoglalta zenei tevékenysége.

Igen, ez volt életem egyik legnagyobb problémája. Szüleimnek viszonylag kevés idejük volt rám. De anyai nagyanyám olyan volt, mintha anyám lett volna. Feleségem, aki egy 55 tagból álló etiópiai nagycsaládból származik, szintén nagyanyjánál nőtt fel. Különösen is kedveltem ezt az asszonyt. Olykor úgy tűnt számomra, mintha az a nagyanyám született volna újra benne, akit anyámként szerettem, és akivel haláláig szoros kapcsolatban álltam.

Tulajdonképpen etiópiainak érzi már magát? Hol van az Ön hazája?

Az etióp félnomádoknak azt mondtam: „Olyan nomád vagyok, mint ti. Ha alaposan végignézek az életemen, akkor azt látom, hogy lényegesen többet voltam nomád, mint bármelyikőtök!” Mert nézze csak! Már apám munkája révén is Németország legkülönbözőbb városaiban laktam. És hogy a háborúban ne hívjanak be, Kufsteinbe mentem gimnáziumba, majd egy svájci internátusba. Csak 1945 decemberében tértem vissza szülővárosomba, Grácba. Ott érettségiztem, majd az egyetemre mentem. Majd következtek bécsi színészi tanulmányaim, utána pedig bécsi és müncheni működésem. Negyvenyolc film készítése közben az egész világot bejártam, Németországban pedig minden nagyobb város színpadán álltam. Úgy vélem, pontos leírás rólam, ha nomádnak nevezem magam! Ezért tekintem családomnak az etiópiai félnomádokat. Első hazámat tulajdonképpen Etiópiában, az Erer-völgyben találtam meg. 53 évesen jutottam el oda először, és az „Emberek az emberekért” első programja révén megtaláltam életem értelmét.

Van második hazája is?

Igen, erre véletlenül találtam rá a feleségem által. Ő marhatenyésztési szakértő, és mezőgazdasági tanulmányokat folytatott, aztán részt vett az egyik programunkban, s akkor ismertem meg. Ez 17 évvel ezelőtt történt. Tizenkét éve vagyunk házasok, és két gyermekünk van. Amikor megkérdeztem tőle, hol nőjenek fel a gyermekeink, azt mondta: Ausztriában. Végigutaztam vele az ország minden tartományát, végül Salzburgban kötöttünk ki, s ő azt mondta, ott szívesen letelepedne. Így lettem ismét osztrák a feleségem által. Ő oly módon kapcsolódott bele szervesen az itteni életbe, hogy azt alig lehet elképzelni: például tagja az egyik népviseleti egyesületnek, és alapító tagja egy asszonyklubnak, továbbá szociális programokban vesz részt. Az első naptól fogva nagyobb osztrák, mint én valaha is voltam (*nevet!*) Nekem most két állampolgárságom van, nevezetesen Etiópia díszpolgára vagyok, és élvezem az ottani állampolgárok összes jogait, de ugyanakkor osztrák állampolgár is vagyok. Osztrák vagyok Etiópiában. Ez a válaszom a kérdésre.

Mindaz akkor kezdődött, amikor Frank Elsner meghívta Önt „Fogadjunk, hogy...” című show-műsorába...

Ez 1981. május 16-án volt. Úgy gondoltam, megszólíthatnám azt a közönséget, amelynek az ötvenes és hatvanas években örömet szerezhettem a filmjeimmel. Abban fogadtam, hogy még minden harmadik néző sem ad nekem egy márkát, hét schillinget vagy egy svájci frankot, hogy a szegény országok lakóit támogathassam. Tizennyolc millió nézője volt akkoriban a műsornak, hatmillió márkának kellett volna tehát összejönnie. Mivel „csak” 1,2 millió jött össze, toronymagasan megnyertem a fogadást. Ez azonban közömbös volt számomra, és elhatároztam, hogy

a Szahel-övezetbe megyek, és segítek azokon a gyerekeken, akik ott évről-évre éhen halnak.

Hogyan jutott el éppen Etiópiába?

Azt mondták nekem, hogy Afrika három legszegényebb országa Csád, Szudán és Etiópia. Az első két ország elutasította segélyajánlatomat, Etiópia nagykövete azonban szívélyesen meghívott. Először azt akarta, hogy csak a csekket küldjem el, de amikor azt mondtam, hogy szívesen tennék magam is valamit, beleegyezett. Az adás után fél évvel odapépültem. Néhány nappal később – hála a rendkívül elkötelezett német nagykövetnek, Rüdiger von Pachelbelnek – találkozhattam az akkori etióp külügyminiszterrel. Eleve tisztázni akartam, hogy nem kívánok feltélt szabni az etiópiaiaknak, kivéve azt, hogy ők ne szabjanak nekem feltételeket. Azt mondtam, gazdaságilag, politikailag, kulturálisan és vallásilag teljesen függetlenek vagyunk – s ez mind a mai napig kitűnően működik. Néhány hónappal ezelőtt az etióp államelnök az ország díszpolgárságával ajándékozott meg. Ez nem az én személyem dicsérete, hanem annak az elismerése, amit az „Emberek az emberekért” alapítvánnyal 22 év óta csinálunk ebben az országban. Azoknak az embereknek az elismerése is, akik oly nagy bizalmat tanúsítanak irántam Németországban, Ausztriában és Svájcban. Eddig több mint 220 millió euró jött össze. Ezzel már sok mindent meg lehetett mozgatni.

Ön nagy színházi és filmes karriert futott be. Játszott-e még egyáltalán azután, hogy 1981-ben elindította afrikai programját?

Az „Emberek az emberekért” elindulása után még két évig színészkedtem. Utána sem tettem mást, csupán levelettem maszkjaimat és kosztümjeimet, hiszen továbbra is ott maradtam a színpadon és a kamera előtt. Ha ma megkérdez, mi a foglalkozásom, azt mondom: színész vagyok. A szerepemet játszom tovább. Csak éppen Karlheinz Böhmként. Noha az emberek ezt kissé tévesen értelmezik olykor. Valamennyien emberek vagyunk és színházat játszunk – függetlenül attól, hogy ezt bevalljuk-e, vagy sem. Tanult mesterségem révén megpróbálom rávenni az embereket arra, hogy ajándékozzanak meg a bizalmukkal – hogy tovább dolgozhassam az „Emberek az emberekért” ügyeiért. Mikor változtattam tehát foglalkozást?

Akadályozták-e Önt „régijű” foglalkozásában?

Nem, vagy legalábbis nem nagyon. A huszonekét év alatt csak egy olyan mozzanat volt, amikor teljes kétségbeesésben abba akartam hagyni a munkát: Egy terepjárónk három munkatársunkkal, négy paraszttal és három felkapaszkodott fiúval taposóaknára futott. A kocsí felrobbant, és mind a tízen meghaltak. Néhány órán át azt fontolgattam, hogy nem folytatom munkámat. Végül úgy gondoltam, ezzel megbüntethetném rosszakaróimat. Boldog vagyok, hogy aztán mégis a munka folytatása mellett döntöttem.

Ha még egyszer húszéves lehetne, mindent úgy csinálna-e, ahogy életében csinálta?

Ez a kérdés olyan idealista elképzelést foglal magában, amelynek semmi köze sincs az én realista gondolkodásmódomhoz: Mindent vállalnom kell, amit megéltam! Egyetlen másodpercet sem bánok meg, de ez nem jelenti azt, hogy ma nem nézem igen kritikusan ennek az életnek végtelenül sok mozzanatát. De már semmit sem tudok kijavítani. Az az ember, akit ma maga előtt lát, 75 év életév eredménye. Olyan éveké, amelyeket mindenesetül vállaltok. És megpróbálom folytatni az életemet – olyan jól, ahogy csak tudom, és addig, amíg csak tudom.

Antje Bultmann